

ЕДГАР АЛЪН ПО ОТКРАДНАТОТО ПИСМО

Превод от английски: Борис Миндов, 1990

chitanka.info

Nil sapientiae odiosius acumine nimio^[1]

SENEKA

Една ветровита вечер през есента на 18... година, малко преди смрачаване, имах двойната наслада да размишлявам и да пуша с лула от морска пяна в компанията на моя приятел Ш. Огюст Дюпен в малката му библиотека, или по право килер за книги au troisieme, No, 33, Rue Dunot, Faubourg St. Germain^[2], в Париж. Поне един час пазахме дълбоко мълчание, напрегнато и всецяло погълнати, както би се сторило на случаен наблюдател, в съзерцаване на виещите се кълба дим, които правеха въздуха в стаята задушен. Що се отнася до мен обаче, аз обмислях някои въпроси, които бяха тема на разговора ни в началото на вечерта; имам предвид аферата на улица „Морг“ и тайната около убийството на Мари Роже. Ето защо предположих, че е съвпадение, когато вратата на стаята се отвори и влезе нашият стар познат мосьо Г., префект на парижката полиция.

Посрещнахме го сърдечно, защото макар че в някои отношения не ни беше приятен, той беше много забавен човек, а и не бяхме го виждали от години. Тъй като стояхме на тъмно, Дюпен веднага стана да запали лампа, но пак седна, без да направи това, защото Г. каза, че е дошъл да се посъветва с нас, или по-право да иска мнението на моя приятел по някаква служебна работа, която му причинявала големи главоболия.

— Щом въпросът изисква размишление — забеляза Дюпен, който се канеше да запали фитила, — по-добре да го разгледаме на тъмно.

— Още едно от странните ви хрумвания — каза префектът, който имаше навика да нарича „странно“ всичко, което му беше непонятно, и поради това живееше в свят, гъмжащ от „странности“.

— Точно така — отвърна Дюпен, като подаде на госта си лула и побутна към него едно кресло.

— Какво Ви затруднява в момента? — запитах аз. — Надявам се, че не е пак убийство?

— О, не, нищо подобно. Всъщност работата е много проста и не се съмнявам, че ще можем и сами да се справим добре с нея; но после си помислих, че Дюпен ще иска да чуе подробностите около нея, защото е изключително странна.

— Проста и странна — повтори Дюпен.

— Да, така е... но не съвсем. Истината е, че всички сме много озадачени, понеже случаят е толкова прост, а пък съвсем ни е объркал.

— Може би ви се изплъзва именно поради своята простота — каза моят приятел.

— Не говорете глупости — отвърна префектът, смеейки се от все сърце.

— Може би тайната е твърде прозрачна — каза Дюпен.

— О, боже мой! Що за хрумване!

— Твърде очевидна.

— Ха-ха-ха! Ха-ха-ха! Хо-хо хо! — кикотеше се нашият гост, много развеселен. — Ох, Дюпен, ще ме уморите!

— Но в края на краищата каква е работата? — запитах аз.

— Ей сега ще ви я разкажа — отговори префектът, като изпусна замислено дълга, равномерна струя дим и се намести в креслото. Само с няколко думи, но преди да започна, искам да ви предупредя, че тази работа изисква пълна тайна и че по всяка вероятност ще загубя длъжността, която заемам, ако се разчуе, че съм я споделил с някого.

— Продължавайте — рекох.

— Или недейте — обади се Дюпен.

— И тъй, получих поверителни сведения от много високо място, че от кралските покои е откраднат някакъв извънредно важен документ. Крадецът е известен — в това няма никакво съмнение: видели са го, като го взема. Известно е също, че документът все още се намира у него.

— А как е станало известно? — попита Дюпен.

— Проличава ясно — отговори префектът — от естеството на документа и от липсата на някои последици, които биха възникнали веднага, ако излезе от ръцете на крадеца, тоест ако го използва за целта, която си е поставил.

— Говорете по-конкретно — забелязах аз.

— Хм, мога да кажа само, че документът дава на притежателя му известна власт в определена област, където тази власт има огромно

значение. — Префектът имаше голяма слабост към дипломатическия жаргон.

— И все пак не ми е съвсем ясно — каза Дюпен.

— Така ли? Вижте какво. Разкриването на този документ на трето лице, чието име няма да споменавам, ще засегне честта на една много високопоставена особа, а това обстоятелство осигурява на притежателя на документа власт над знатната особа, честта и спокойствието на която по този начин са застрашени.

— Но тази власт — намесих се аз — ще зависи от това, дали крадецът знае, че е известен на пострадалата. Кой би се решил...

— Крадецът — каза Г. — е министър Д., който би се решил на всичко, подобаващо или неподобаващо за един мъж. Кражбата е извършена колкото хитро, толкова и смело. Въпросният документ — ще кажа направо, става дума за писмо — бил получен от ограбената особа, когато се намирала сама в кралския будоар. Докато го четяла, изведнъж влязло друго високопоставено лице, от което искала непременно да го скрие. След като безуспешно се опитала да пхне набързо писмото в едно чекмедже, била принудена да го сложи отворено на масата. То било обаче обърнато с адреса нагоре и тъй като по този начин съдържанието му останало скрито, не направило впечатление. В този момент влиза министър Д. Острият му поглед незабавно забелязва писмото, познава почерка, с който е написан адресът, вижда смущението на получателката и отгатва нейната тайна. След някои служебни работи, които както винаги претупва набързо, той изважда писмо, което много прилича на въпросното, отваря го, преструва се, че го чете, а после го слага до първото. Петнайсет минути разговаря пак по държавни въпроси. Най-после си тръгва, като взема от масата и писмото, на което няма право. Законната му собственица вижда това, но, разбира се, не смее да обърне внимание в присъствието на третото лице, което стои до нея. А министърът излиза, оставяйки на масата своето писмо, което е без никакво значение.

— Ето, значи — обърна се Дюпен към мен, — точно каквото е нужно, за да бъде властта пълна: крадецът знае, че на пострадалата е известен крадецът.

— Да — отвърна префектът, — и придобитата по този начин власт от няколко месеца се използва за много опасни политически

цели. Ограбената личност с всеки изминат ден все повече се убеждава, че трябва да си възвърне писмото. Но това, разбира се, не може да стане открито. Накрая, доведена до отчаяние, повери работата на мен.

— А според мен по-проницателен агент — вметна Дюпен сред същинска вихрушка от дим — тя не може нито да желае, нито да си представи.

— Вие ме ласкаете — отвърна префектът, — но не е изключено да има такова мнение за мен.

— Ясно е — рекох аз, — както забелязахте, че писмото е все още у министъра, защото той дължи властта си над въпросната особа на притежаването, а не на използването на писмото. Използува ли го, свършено е с тази Власт.

— Вярно — съгласи се Г. — и именно от това убеждение изхождам. Първата ми работа беше да претърся основно жилището на министъра, а главната пречка тук се състоеше в това, че обискът трябваше да стане без негово знание. Същевременно ме предупредиха за опасните последици, ако му дадем повод да отгатне намерението ни.

— Но вие сте много *au fait*^[3] в такива дирения — казах аз. — Парижката полиция често ги е вършила.

— Е, да, и именно затова не губех надежда. А и навиците на министъра ми осигуряваха голямо предимство. Той често отсъства по цяла нощ от къщи. Слугите му никак не са многобройни. Те спят далеч от апартамента на своя господар и тъй като са предимно неаполитанци, лесно може да ги напие човек. Както знаете, аз имам ключове, с които мога да отварям всяка стая или кабинет в Париж. От три месеца всяка нощ участвам лично в обискирането на жилището на Д. Честта ми е поставена на карта и да ви доверя една голяма тайна: наградата е голяма. Ето защо не се отказвах от претърсването, докато не се уверих напълно, че крадецът е по-хитър от мен. Смятам, че съм надникнал във всички кътчета и ъгълчета на помещенията, в които може да е скрит документът.

— Но нима не е възможно — подхвърлих аз, — при все че писмото може да е у министъра, в което няма съмнение, той да го е скрил някъде извън жилището си?

— Едва ли — каза Дюпен. — Сегашното деликатно положение на нещата в двореца и особено интригите, в които, както се знае, Д. е замесен, налагат документът да му е винаги под ръка, за да може всеки

момент да го покаже — а това е не по-малко важно от притежаването на писмото.

— Да може да го покаже ли казахте? — повторих аз.

— Тоест да го унищожи — вметна Дюпен.

— Правилно — забелязах аз. — Значи документът явно се намира в дома му. Изключено е министърът да го носи у себе си.

— Точно така — съгласи се префектът. — Два пъти е причакван из засада — уж от разбойници — и грижливо претърсван под мое лично наблюдение.

— Можехте да си спестите този труд — каза Дюпен. — Защото предполагам, че Д. не е толкова глупав и сигурно е очаквал тези разбойници като нещо в реда на нещата.

— Не е толкова глупав — каза Г., — ала е поет, а според мен само една стъпка дели поета от глупака.

— Вярно — произнесе Дюпен, след като смукна продължително и замислено от лулата си, — макар че и аз съм изпадал в този грях — стихоплетството.

— Не е зле да ни дадете някои подробности за вашите обиски — предложих аз.

— Е, откровено казано, пипахме бавно и претършувахме навсякъде. Аз имам отдавнашен опит в тия работи. Огледах цялата къща, стая по стая, като отделих за всяка по цяла седмица, и то само нощем. Първо прегледахме мебелите във всяка стая. Отворихме всички възможни чекмеджета, а, предполагам, знаете, че за обигран полицай тайни чекмеджета не съществуват. Само глупак може да пропусне „тайно“ чекмедже при такъв обиск. Това е толкова просто. Всяко писалище си има определена вместимост, пространственост, която трябва да се провери. А се водим от точни правила. Една петдесета от косъма не може да убегне от вниманието ни. След писалищата се заловихме за креслата. Проверихме възглавничките с тънките дълги игли, с които сте ме виждали да си служа. Свалихме горните дъски на масите.

— Защо?

— Понякога човек, който иска да скрие нещо, маха горната дъска на маса или друга подобна мебел, после издълбава крака, слага предмета в кухнята и намества отново дъската. По същия начин се използва горната и долната част на краката на креватите.

— Но не може ли кухнята да се открие с почукване? — запитах аз.

— Изключено, щом при слагането предметът се увие с достатъчно вата. Пък и в нашия случай се налагаше да действуваме безшумно.

— Невъзможно е обаче да се свалят всички дъски... да се разглобят всички мебели, в които може да се направи скривалище по споменатия от Вас начин. Едно писмо би могло да се направи на тънка навита тръбичка, която няма да се различава много по форма и големина от голяма кука за плетене, и в този си вид да бъде пъхнато в напречника на стол например. Нали не сте разглобили всички столове?

— Разбира се, не, но направихме нещо по-рационално: прегледахме с помощта на мощен микроскоп напречниците на столовете в къщата и освен това сглобките на всички мебели. Ако имаше някакви следи от скорошно разглобяване, веднага щяхме да забележим. И най-малката стърготинка от работа със свредел например би се виждала голяма колкото ябълка. Всяка пукнатинка в лепилото, всяка необичайна пролука би направила впечатление.

— Предполагам, че сте прегледали огледалата между рамката и стъклото и не сте пропуснали леглата и завивките, а така също пердетата и килимите.

— Разбира се, а след като минахме по тоя начин абсолютно всички мебели, огледахме цялата къща. Разделихме цялото и пространство на части, които номерирахме, тъй че да не пропуснем никоя; после проверихме пак с микроскопа всеки квадратен сантиметър от помещенията, включително и двете съседни къщи.

— Двете съседни къщи! — възкликнах аз. — Сигурно доста работа ви се е отворила.

— Вярно, но предложената награда си струва труда.

— Обследвахте и пространството около къщата, нали?

— То е застлано с тухли. Създаде ни сравнително малко неприятности. Прегледахме мъха между тухлите, но го намерихме непобутнат.

— Вероятно сте търсили между книжата на Д. и книгите в библиотеката му?

— Естествено. Отворихме всички пакети и папки; разтворихме всяка книга и не се задоволихме като някои от колегите полицаи само

да я отръскаме, а проверихме лист по лист всеки том. Измерихме също с най голяма точност дебелината на всяка корица и я огледахме много внимателно под микроскоп. Ако някой е разпарял наскоро подвързията, немислимо беше това да убегне от вниманието ни. Пет-шест тома, току-що излезли от ръцете на подвързача, грижливо проверихме надлъжно с иглите.

— Прегледахте ли пода под килимите?

— Безусловно. Махнахме всички килими и огледахме дъските с микроскопа.

— А тапетите по стените?

— И тях.

— Надникнахте ли в избите?

— Надникнахме.

— Значи — рекох — нещо сте сбъркали и писмото не е в къщата, както предполагате.

— Боя се, че сте прав — каза префектът. — А вие, Дюпен, какво ще ме посъветвате?

— Наново да претърсите основно стаите.

— Това е абсолютно излишно — отвърна Г. — Повече от сигурен съм, че писмото не е в къщата.

— По-добър съвет не мога да ви дам — рече Дюпен. — Надявам се, че имате точно описание на писмото?

— О, да! — И префектът извади бележник и зачете гласно подробно описание на вътрешния и особено външния вид на липсващия документ. Скоро, след като свърши четенето на това описание, си тръгна в такова потиснато настроение, в каквото не бях виждал дотогава добрия джентълмен.

Около месец по-късно той отново ни направи посещение, като и този път ни завари заети с почти същите занимания, както преди. Взе лула и стол и заговори за най-обикновени неща. Най-после аз подхвърлих:

— Слушайте, Г., а какво стана с откраднатото писмо? Сигурно накрая сте се убедили, че не можете да надхитрите министъра?

— Да, дяволите да го вземат... Обаче направих нов обиск, както ме посъветва Дюпен... но както и предполагам, трудът ми отиде на вятъра.

— Каква награда е предложена, казахте? — запита Дюпен.

— О, много голяма... много щедра награда... не искам да споменавам точно колко, но ще кажа само: не бих имал нищо против да дам лично чек за петдесет хиляди франка на оня, който ми намери въпросното писмо. С всеки изминат ден всъщност това става все по-наложително; а напоследък наградата бе удвоена. Но дори и да я утроят, няма да бъда в състояние да направя нищо повече.

— Вижте какво — заговори провлачено Дюпен между две дръпвания от лулата си, — откровено казано... аз мисля, Г., че не сте направили... всичко възможно по този въпрос. Според мен... имате още една малка възможност, нали?

— Как? По какъв начин?

— Ами... пуф-пуф... бихте могли... пуф-пуф... да се посъветвате с някого по въпроса, нали? ...пуф-пуф-пуф. Спомнете ли си историята, която разправят за Абърнети^[4]?

— Не, мътните да го вземат тоя Абърнети!

— Разбира се, да го вземат, така му се пада. Само че веднъж някакъв богат скъперник намислил да измъкне от този Абърнети безплатен лекарски съвет. За тази цел завързал обикновен разговор в частна компания и представил на лекаря случая си като болест на измислено лице. „Да речем — казал скъперникът, — че симптомите му са такива и такива; в такъв случай какво бихте го посъветвали да вземе, докторе?“ „Какво да вземе ли? — рекъл Абърнети. — Ами да вземе съвет от лекар, разбира се.“

— Само че — каза префектът малко смутен — аз съм напълно готов да приема съвет срещу заплащане. Наистина бих дал петдесет хиляди франка на оня, който ми помогне в тази работа.

— В такъв случай — отвърна Дюпен, като отвори едно чекмедже и извади чекова книжка, — можете да ми попълните чек за споменатата сума. Когато го подпишете, ще ви предам писмото.

Аз бях смаян. Префектът изглеждаше като гръмнат. Няколко минути той остана безмълвен и неподвижен, Вторачен недоверчиво В приятеля ми със зяпнала уста и очи, които сякаш щяха да изскочат от орбитите; после като че ли се поокопити, грабна едно перо и като ту се спираше, ту се блещеше, най сетне попълни и подписа чек за петдесет хиляди франка и го подаде през масата на Дюпен. Последният го огледа внимателно, сложи го в портфейла си, после откопча една *escritore*^[5], извади оттам някакво писмо и го подаде на префекта.

Полицейският служител го грабна, сияейки от радост, отвори го с трепереща ръка, хвърли бегъл поглед на съдържанието му, след това скочи, втурна се към вратата и накрая безцеремонно изхвъркна от стаята и от къщата, без да пророни нито дума от момента, когато Дюпен му поиска да попълни чека.

Щом префектът си отиде, приятелят ми се впусна в обяснения.

— Парижките полицаи — каза той — са по своему изключително способни. Те са упорити, находчиви, хитри и подробно запознати с всичко, което изисква служебният им дълг. Затова, когато Г. ни разказваше обстойно как претърсвал помещенията в дома на Д., аз му повярвах напълно, че е извършил диренето както трябва... доколкото е било във възможностите му.

— Доколкото е било във възможностите му ли? — учудих се аз.

— Да — отговори Дюпен. — Взетите мерки са били не само най-добрите в случая, но и изпълнени с абсолютна точност. Ако писмото е влизало в обсега на диренията им, тези юнаци несъмнено щяха да го намерят.

Аз само се засмях... ала Дюпен, изглежда, говореше съвсем сериозно.

— Тъй че мерките — продължи той — са били сами по себе си и добри, и добре изпълнени; недостатъкът им е, че са неприложими в случая и спрямо въпросния човек. Префектът има някои извънредно находчиви похвати, нещо като Прокрустово ложе^[6], на което се мъчи да смести проектите си. Но той непрекъснато греши, като или прекалено много се задълбочава, или подхожда твърде плитко към въпросната работа, а доста ученици са по-разсъдливи от него. Познавах един такъв, едва осемгодишен, който предизвикваше всеобщо възхищение с умението си да отгатва в играта „чифт или тек“. Тази игра е много проста и се играе с топчета. Единият играч държи в шепата си няколко от тези дрънкулки и пита другия чифт или тек е броят им. Ако отгатващият познае, печели едно топче; ако сгреши, губи едно. Хлапакът, за когото става дума, обираше всички топчета на съучениците си. Разбира се, той си имаше определен принцип за отгатване, който се състоеше просто да наблюдава и преценява съобразителността на противниците си. Да предположим, че противникът му е кръгъл глупак, който, вдигайки стиснатия си пестник, пита: „Чифт или тек?“ Нашият ученик отговаря: „Тек“ и губи;

но втория път печели, защото тогава си мисли така: „Първия път този глупчо имаше чифт, а пипето му стига дотолкова, че втория път да ги направи тек. Затова ще кажа тек“. Казва „тек“ и печели. Ала с глупак, стоящ едно стъпало по-високо, разсъждава така: „Това приятелче знае, че първия път отгатнах, като казах «тек», а втория път инстинктивно ще му хрумне като на първия глупчо просто да замени «тек» с «чифт»; но като разсъди, ще види, че този вариант е твърде прост, и накрая ще реши пак да бъде «чифт». Затова аз ще река «чифт».“ Казва „чифт“ и печели. Та какъв е в последна сметка този начин на разсъждение у ученика, когото приятелите му са кръстили „късметлията“?

— Чисто и просто — отвърнах — отъждествяване на собствения си интелект с интелекта на противника.

— Точно така — потвърди Дюпен, — и когато запитах момчето как постига пълното отъждествяване, на което дължи успеха си, получих следния отговор: „Когато поискам да разбера доколко умен или глупав, или доколко добър или лош е моят противник, или какво мисли в момента, мъча се да изобразя на лицето си по възможност най-точно неговото изражение, а после чакам да видя какви мисли или чувства ще възникнат в главата или сърцето ми, съответстващи или съвпадащи с изражението ми.“ Този отговор на ученика лежи в основата на цялата лъжлива дълбококомъдрост, която се приписва на Ларошфуко^[7], на Лабрюйер^[8], на Макиавели^[9] и на Кампанела^[10].

— А отъждествяването на собствения интелект с интелекта на противника — казах аз — зависи, ако те разбирам правилно, от точното оценяване на противниковия интелект.

— В практически смисъл действително зависи от това — отговори Дюпен, а префектът и помощниците му грешат толкова често, първо, защото не умеят да се отъждествяват по този начин, и, второ, защото неправилно преценяват или въобще не преценяват интелекта на човека, с когото имат работа. Те изхождат само от собствените си представи за находчивост и когато търсят нещо скрито, си служат единствено с похватите, с които самите те биха го скрили. В едно отношение са прави: че собствената им находчивост е точно отражение на находчивостта на мнозинството; ала когато хитростта на отделния престъпник се различава по характер от тяхната, естествено престъпникът ги надхитря. Това става винаги когато тя превишава тяхната, а много често и когато е под тяхната. Принципът на

разследванията им е неизменен; подтиквани в най-добрия случай от някакво изключително положение... от някаква необичайна награда... те разширяват или преувеличават своите стари практически похвати, без да ги изменят по принцип. С какво например в случая с Д. е променен принципът на действие? Какво са всички тези пробивания, сондирания, прослушвания, огледи с микроскоп и деления на повърхността на сградата на маркирани квадратни сантиметри — какво е всичко това, ако не довеждане до крайност на прилагането на един-единствен принцип или съвкупност от принципи за разследване, основаващи се на една-единствена съвкупност от представи за човешката находчивост, с които префектът в резултат от дългогодишна служебна практика е свикнал? Не виждате ли, че за него е напълно естествено всички да крият писмата си ако не в дупка, пробита със свределче в крака на стола, то поне в някаква по-скришна цепнатинка или кътче, подсказани от същия начин на мислене, който би подтикнал човека да скъта писмо в дупка, издълбана в крака на стол? И не виждате ли също, че такива recherches^[11] скривалища подхождат само за обикновени случаи и към тях биха прибягнали само обикновени интелекти; защото във всички случаи на укриване, разполагането на предмета — разполагането му по този recherche начин — се разбира от само себе си и човек може веднага да се досети за него; тъй че откриването му зависи не от съобразителността, а единствено от усърдието, търпението и решителността на търсачите; когато пък случаят е важен — или, което от гледна точка на полицая е едно и също, наградата е голяма, — въпросните качества никога не лъжат. Сега разбирате какво имах предвид, когато казах, че откраднатото писмо е скрито някъде в обсега на диренията на префекта — с други думи, ако принципът на скриването съвпаднаше с принципите на префекта, намирането му би било сигурно. Този служител обаче е бил напълно заблуден, и основната причина за поражението му се крие в предположението, че министърът е глупак, понеже се е прочул като поет. Всички глупци са поети, смята префектът и единствената му грешка е в non distributio medii^[12], поради което заключава, че всички поети са глупци.

— Но той ли е всъщност поетът? — запитах аз. — Доколкото зная, те са двама братя, и двамата спечелили слава в литературата.

Мисля, че министърът има научен труд за диференциалното смятане. Той е математик, а не поет.

— Грешите. Аз го познавам добре — той е и едното, и другото. Като поет и математик сигурно разсъждава добре; само като математик изобщо не би могъл да разсъждава и така лесно би попаднал в ръцете на префекта.

— С тези разсъждения, които противоречат на общо разпространените схващания — рекох, — вие ме учудвате. Нима искате да опровергавате потвърдената от векове истина: че математическият ум винаги се е смятал за ум *par excellence*^[13].

— *Il y a a parier* — отговори Дюпен, цитирайки Шамфор^[14] — *que toute idee publique, toute convention recue, est une sottise, car elle a son venue au plus grand nombre*^[15]. Съгласен съм с теб, че математиците са положили немалко усилия да разпространят всеобщата заблуда, за която намекуват и която си остава заблуда, колкото и да я представят за истина. С вещина, която би послужила за по полезна цел, са въвели например термина „анализ“, приложим към алгебрата. Французите са виновни за тази заблуда; но ако терминът има някакво значение, ако думите придобиват ценност при употреба, тогава „анализ“ е равнозначно на „алгебра“, така както латинското „ambitus“^[16] значи „амбиция“, „religio“^[17] „религия“ или „homines honesti“^[18] — почтени хора.

— Чувствувам, че ще се скарате с някой от парижките алгебристи — казах аз; — но продължавайте.

— Аз оспорвам полезността и оттук — ценността на оня разум, който се култивира в някаква специфична форма извън абстрактно логичната. Отхвърлям по-специално разума, развит чрез изучаване на математиката. Математиката е наука за формата и количеството, математическото разсъждение е просто логика, приложена в наблюдения върху формата и количеството. Голяма грешка е да се мисли, че дори истините на така наричаната чиста алгебра са абстрактни или общовалидни истини. А тази грешка е толкова колосална, че ме учудва всеобщото и разпространение.

Математическите аксиоми не са аксиоми на всеобщата истина. Това, което е вярно за науката на отношенията — за формата и количеството, често е дълбоко погрешно, що се отнася до морала например. В тази наука обикновено излиза, че сумата на частите не се

равнява на цялото. Тази аксиома не е вярна и в химията. Не е вярна и когато се определя мотивът на действието, защото два мотива, всеки с определена стойност, при събирането им не придобиват непременно стойност, равна на сумата на събираемите. Има много други математически истини, които са истини само в границите на науката за отношенията. Но математикът по навик изхожда от ограничени истини, като че ли те имат абсолютно всеобщо приложение — така всъщност мисли цял свят. Брайънт^[19] в своята научно много издържана „Митология“ споменава за подобен източник на заблуда, като казва, че „макар никой да не вярва в езическите митове, ние все забравяме това и правим изводи от тях, като че са съществували реално“. Алгебристите обаче, самите те езичници, вярват в „езическите митове“ и черпят изводи от тях не толкова от разсеяност, колкото от необяснимо умопомрачение. С една дума, не съм срещал досега нито един математик, комуто да може да се разчита извън съвпадащите корени или който тайно да не вярва, че $x^2 + px$ е абсолютно и безусловно равно на q . Опитайте се, ако обичате, да кажете на някой от тези господа, че според бас може да има случаи, когато $x^2 + px$ съвсем не е равно на q и след като му обясните какво имате предвид, бягайте колкото се може по-далеч от него, защото положително ще се постараете да ви обори.

— Мисълта ми е — продължи Дюпен, когато аз направо се изсмях на последните му думи, — че ако министърът беше само математик, нямаше да има нужда префектът да ми дава този чек. Аз обаче знаех, че е едновременно и математик, и поет, затова нагодих подхода си към тия негови качества, съобразявайки се при това със заобикалящите го обстоятелства. Знаех също, че е придворен и на всичко отгоре смел интригант. Такъв човек, помислих си аз, не може да не познава обичайните методи за действие на полицията. Не може да не предугади — и събитията доказаха, че е предугадал — устроените му засади. Непременно е предвидил, разсъждавах аз, тайните обиски в жилището си. Честите му отсъствия нощем от къщи, които били добре дошли за префекта, понеже смятал, че му гарантират успех, за мен бяха само хитрости, целящи да дадат възможност на полицията да извърши щателен обиск и така по-скоро да и внушат убеждението, до което Г. фактически стигнал накрая — убеждението, че писмото не е в къщата. Чувствувах също, че целият низ от мисли непременно ще мине

през главата на министъра. А това неминуемо ще го накара да се отнесе с презрение към всички обикновени скривалища. Той, разсъждавах аз, не може да бъде толкова глупав да не съобрази, че и най-скришните и потайни кътчета на къщата му ще бъдат отворени като най-обикновен долап пред очите, сондите, свределите и микроскопите на префекта. С една дума разбирах, че ходът на събитията, ако не и разумът, ще го принуди да избере простотата. Сигурно си спомняте как се превиваше от смях префектът, когато при първата ни среща подхвърлих, че може би тази загадка го измъчва толкова само защото е много очебийна.

— Да — рекох, — спомням си добре, че му стана весело. Даже помислих, че ще припадне от смях.

— Материалният свят — продължи Дюпен — изобилствува с пълни аналогии на нематериалния; затова реторичната догма, че метафората или сравнението могат не само да украсят описанието, но и да подкрепят доводите, понякога се смята за чиста истина. Принципът за *vis inertiae*^[20] например привидно е еднакъв във физиката и метафизиката. Докато в първата може достоверно да се каже, че голямо тяло по-трудно би могло да се приведе в движение от малко и че полученият в резултат от това импулс е пропорционален на тази трудност, също толкова достоверно може да се каже във втората, че интелекти с по-голям капацитет, макар и по-енергични, по-постоянни и по-динамични в своето движение от по-низшите интелекти, все пак по-трудно се раздвижват и отначало са по-смутени и по-колебливи. И още нещо: забелязвали ли сте кои фирми над вратите на магазините най-привличат вниманието?

— Никога не съм се замислял — казах аз.

— Има една игра на отгатване — продължи Дюпен, — която се играе над карта. Единият играч кара другия да намери определена дума — име на град, река, държава или империя, — изобщо каквато и да е дума върху пъстрата и заплетена повърхност на картата. Който е новак в играта, обикновено се мъчи да обърка противника си, като го кара да търси имена, отпечатани с най-дребен шрифт; но опитният избира такива думи, които с едрите си букви се простират от единия до другия край на картата. Те именно, подобно на прекалено едрите фирми и плакати на улицата, убягват от вниманието тъкмо защото са прекалено очебийни; тук физическата слепота съответствува точно на

духовното заслепление, в резултат на което умът пропуска да забележи ония неща, които са прекалено натрапчиво и осезаемо очевидни. Но това е, изглежда, извън интелектуалните възможности на префекта. На него никога не му е минавало през ум, че е вероятно, дори възможно министърът да е сложил писмото точно под носа на всички, смятайки, че така най-добре ще попречи някому да го забележи.

Но колкото повече размишлявах върху дръзката, безцеремонна и изтънчена находчивост на Д., върху това, че документът трябва винаги да бъде под ръка, ако иска да го използва както трябва, и върху безспорните доказателства, получени от префекта, че документът не е скрит в обсега на обичайните дирения на този сановник, — толкова повече се убеждавах, че за да скрие това писмо, министърът е трябвало да прибегне до прост и хитър похват — изобщо да не се опитва да го скрива.

Изпълнен с тези мисли, аз се снабдих със зелени очила и една прекрасна утрин съвсем случайно се отбих в дома на министъра. Заварих Д. вкъщи да се прозява, да се излежава, да се шляе както винаги и да се преструва, че страшно сучае. Той е може би най-енергичният човек на днешния свят... но само когато никой не го гледа.

За да му подражавам, оплаках се от слабото си зрение, поради което се налага да нося очила, под прикритието на които предпазливо и внимателно огледах цялата стая, привидно погълнат единствено от разговора с моя домакин.

Особено внимание обърнах на голямото писалище, до което той седеше и на което лежах в безредие най-различни писма и други книжа, един-два музикални инструмента и няколко книги. Обаче след продължителен и много щателен оглед не забелязах тук нищо, което да буди особено подозрение.

Най-после очите ми, обхождайки стаята, се спряха на евтина филигранна картонена поставка за визитни картички, окачена с мръсна синя панделка на малка месингова топка точно под полицата на камината. В тази поставка, която имаше три или четири преградки, бяха пъхнати пет шест визитни картички и едно единствено писмо. Последното беше доста зацапано и измачкано. То бе скъсано през средата, сякаш първоначално са искали съвсем да го накъсат като безполезно, а после, размисляйки, са го оставили. То имаше голям чер

печат, на който много ясно личеше монограмът на Д., и беше адресирано със ситен женски почерк лично до Д., министъра. Писмото беше пъхнато небрежно и дори като че ли презрително в една от най-горните преградки на поставката.

Щом съзрях това писмо, моментално се досетих, че е именно търсеното. Разбира се, на вид то се различаваше напълно от писмото, чието подробно описание ни бе чел префектът. Тук печатът беше голям и чер, с монограма на Д.; другото имаше малък червен печат с герба на херцог С. Това беше адресирано до министъра с дребен женски почерк; онова до някаква кралска особа, със смел и решителен почерк; само по размери съвпадаха. Но очебийността на тези различия, която беше прекомерна, замърсеността, оваланият, окъсан вид на писмото, така несъвместим с истинските навици на Д. към методичност и показващ умисъл да се заблуди наблюдаващият, че документът е маловажен — тези неща заедно с прекалената очебийност на документа, сложен така, че всеки посетител да го забележи, което съответствуваше точно на изводите, до които бях стигнал по-рано тези неща, повтарям, не можеха да не събудят подозрение у човек, дошъл тук с намерение да дири нещо подозрително.

Проточих колкото се може посещенията си и докато обсъждах най-оживено с министъра тема, която, както знаех, винаги го интересуваше и вълнуваше, съсредоточих вниманието си върху писмото. При този оглед се помъчих да запомня неговия външен вид и мястото му на поставката и накрая направих едно откритие, което разпръсна и най малките ми съмнения. Разглеждайки краищата на документа, забелязах, че са по-протрити, отколкото би било необходимо. Те бяха с оня начупен вид, какъвто има твърда хартия, когато се сгъне веднъж, затисне се с папка, а после се разгъне и прегъне отново по същите ръбове, само че в обратна посока. Това откритие беше достатъчно. Стана ми ясно, че писмото е било обръщано наопаки като ръкавица, преадресирано и запечатано отново. Сбогувах се с министъра и веднага си тръгнах, оставяйки на масата една златна табакера за енфие.

На другата сутрин се върнах за табакерата, при което подновихме много енергично разговора от предния ден. Обаче, докато бяхме увлечени така, точно под прозорците на къщата се чу силен гърмеж, като от пистолет, последван от страшни писъци и от виковете

на уплашена тълпа. Д. се завтече до един от прозорците, отвори го и погледна навън. В това време аз пристъпих до поставката за картички, взех писмото, пъхнах го в джоба си и го замених с точно копие (поне по външен вид), което грижливо бях приготвил в квартирата си, като имитирах много изкусно монограма на Д. с помощта на отпечатък от хляб.

Суматохата на улицата бе предизвикана от разюздаността на някакъв човек с мускет. Той стрелял в тълпа жени и деца. Патронът обаче се оказал халосен и оставили човека да си върви по пътя, смятайки го за луд или пиян. Когато онзи изчезна, Д. се дръпна от прозореца, където го бях последвал незабавно, щом се сдобих с нужния предмет. Скоро се сбогувах с министъра. Мнимият луд беше нает от мен.

— Но какво целяхте, като сменихте писмото с факсимиле? — запитах. — Нямахте ли да бъде по добре още при първото посещение да го грабнете открито и да си отидете?

— Д. е корав, хладнокръвен човек — отговори Дюпен. Освен това положително има в къщата си предани хора. Ако бях направил безумния опит, който предлагате, може би нямаше да изляза от там жив. И добрите парижани едва ли щяха да чуят вече за мен. Но освен тези съображения си имах определена цел. Вие знаете политическите ми убеждения. В тая работа аз действувам като защитник на засегнатата дама. Година и половина министърът я е държал във властта си. Сега обаче тя го държи във властта си, защото той, без да подозира, че писмото вече не е у него, ще продължава да я изнудва, като че то е още в ръцете му. Така неминуемо ще си навлече мигновена политическа гибел. При това падението му ще бъде не само стремглаво, но и скандално. Каквото и да разправят за *facilis descensus Avernus*^[21], при всякакъв вид катерене, както е казала Каталани^[22] за пеенето, е много по-лесно да се качваш, отколкото да слизаш. В случая аз не изпитвам съчувствие, нито дори съжаление към тоя, който слиза. Той е *monstrum horrendum*^[23], гений, но безпринципен човек. Признавам обаче, че много би ми се искало да узная какво точно ще помисли, когато тази, която префектът нарича „известна личност“, му се възпротиви и той се принуди да отвори писмото, което аз сложих в поставката.

— Какво? Нима сте написали нещо специално в него?

— Хм... виждаше ми се неприлично да оставям бял лист... обидно би било. Когато веднъж във Виена Д. ми погоди номер, казах му съвсем добродушно, че ще му го върна. А тъй като съм сигурен, че ще полюбопитствува да узнае самоличността на човека, който го е надхитрил, сметнах, че ще е жалко да не му оставя някакво разковниче. Той познава добре почерка ми, затова просто преписах в средата на празния лист думите: *Un dessein si funeste, S'il n'est digne d'Atree, est digne de Phyeste*^[24].

Това е от „Атрей“ на Кребийон^[25].

[1] Няма нищо по неприятно за мъдростта от мъдруването. — Сенека (лат.). — Б. пр. ↑

[2] На третия етаж, улица „Дюно“ №33, предградие Сен Жермен (фр.). — Б. пр. ↑

[3] Вещ (фр.). — Б. пр. ↑

[4] Джон Абърнети (1754–1831) — английски хирург, известен с много грубото си отношение към пациентите. — Б. пр. ↑

[5] Кутия с принадлежности за писане (фр.) — Б. пр. ↑

[6] Прокрустово ложе — у древните гърци, леглото на разбойника Прокруст, на което той слагал жертвите си: на по-дългите отсичал краката, а по-късите изтеглял, за да се удължат. В преносен смисъл — изкуствена мярка, с която насила се мъчат да решат нещо. — Б. пр. ↑

[7] Франсоа Ларошфуко (1613–1680) — френски писател моралист. — Б. пр. ↑

[8] Жан Лабрюйер (1645–1696) — френски писател, сатирик-моралист. — Б. пр. ↑

[9] Николо Макиавели (1469–1527) — италиански писател, историк и политически деец. — Б. пр. ↑

[10] Томазо Кампанела (1568–1639) — италиански учен и писател. — Б. пр. ↑

[11] Изтънчени (фр.). — Б. пр. ↑

[12] Неразпределеност на средния термин (лат.) — във формалната логика едно от правилата за образуване на силогизма. — Б. пр. ↑

[13] В истинския смисъл (фр.). — Б. пр. ↑

[14] Себастиан Шамфор (1741–1794) — френски писател, секретар на Якобинския клуб; автор на посмъртно издадени афоризми, от които е взет цитатът. — Б. пр. ↑

[15] Мога да се обзаложа, че всяко общо разпространено мнение, всяка общоприета условност е глупост, щом е допаднала на мнозинството (фр.). — Б. пр. ↑

[16] Обикаляне (лат.). — Б. пр. ↑

[17] Добросъвестност (лат.). — Б. пр. ↑

[18] Честни хора (лат.). — Б. пр. ↑

[19] Джейкъб Брайънт (1715–1801) — английски писател, автор на книгата „Новата система, или анализ на античната митология“. — Б. пр. ↑

[20] Сила на инерцията (лат.). — Б. пр. ↑

[21] Леснотата да слезеш в подземното царство (лат.) — цитат от „Енеида“ на Вергилий. — Б. пр. ↑

[22] Анжелика Каталани (1780–1849) — италианска певица. — Б. пр. ↑

[23] Страшно чудовище (лат.) (Вергилий, „Енеида“). — Б. пр. ↑

[24] Такъв злокобен план е достоен ако не за Атрей, то поне за Фиест (фр.). — Б. пр. ↑

[25] „Атрей и Фиест“ — трагедия от френския драматург П. Кребийон-баща (1674–1762). Героите на пиесата са братя, които жестоко си отмъщават един на друг: микенският цар Атрей убива децата на Фиест, а Фиест прелъстява жената на Атрей и проклина дома му. — Б. пр. ↑

Издание: Издателска къща „Ведрина“, София, 1990
J.M.Dent & Sons LTD London, 1908

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.